

ignem damno, manu mea invicta et aeterna, que profnde ignem hunc vobis in aeternum alet et forebit. Illic in doloribus dormietis. — Hebrews תְּסַבֵּבָה tisbab, id est cubabit, q. d. Cubatum ibitis ad ignes, ad dolores et crucias. Sicut de strato Balsasaris occisi dixit, cap. xiv, 11: « Subter te sternetur tinea, et operatum tuum erunt vermes. » Hoc enim corporis, illa animae sunt cervicalia.

Hec sors impiorum, qui linguam Christi eru-

ditam audire, illique auscultare, noluerunt: « Pluet enim super peccatores laqueos; ignis, et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum. »

Alius Sanchez legit per interrogacionem: « Quid manu mea factum est hoc vobis? » q. d. Minime. Nam, uti ostendi, vos ipsi ignem hunc vobis successistis, non ego. Verum Biblia omnia Graeca, Latina et Hebreæ, hec legunt assertive sine interrogacione; ergo prior explicatio amplectenda est.

CAPUT QUINQUAGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Exemplo Sarra et Abraham promitti Sion; id est, Ecclesia Christiana ex Iudeis inchoata, copiosam prolem, letitiam et salutem aeternam. Quocirca, vers. 7, arguit timidos, monere ne timeant persecutores: se enim esse eorum protectorem, esseque omnipotentem, ideoque per Christum se plantaturum novos caulos et novam terram. **Terzo;** vers. 17, Jerusalem vastata tum a Chaldais, tum a Romanis consolatur, promillens ei restorationem et hostium cladem.

1. Audite me qui sequimini quod justum est, et queritis Dominum: attendite ad petram unde excisi estis, et ad cavernam laci, de qua precisi estis. 2. Attende ad Abram patrem vestrum, et ad Saram, quem peperit vos: quia unum vocavi eum, et benedixi ei, et multiplicavi eum. 3. Consolabit ergo Dominus Sion, et consolabit omnes ruinas ejus: et ponet desertum ejus quasi delicias, et solitudinem ejus quasi hortum Domini. Gaudium et latitia invenietur in ea, gratiarum actio et vox laudis. 4. Attende ad me, popule meus, et tribus mea, me audite: quia lex a me exiit, et judicium meum in lucem populorum requiescat. 5. Prope est justus mens, egressus est salvator meus, et brachia mea populos iudicabunt: me insula expectabant, et brachium meum sustinebunt. 6. Levate in celum oculos vestros, et videat sub terra deorsum: quia celi sicut fumus liquecent, et terra sicut vestimentum atteretur, et habitatores ejus sicut haec interibunt: Salus autem mea in semipertuum erit, et justitia mea non deficit. 7. Audite me qui scitis justum, populus meus lex mea in corde eorum: nolite timere opprobrium hominum, et blasphemias eorum ne metuatis. 8. Sicut enim vestimentum, sic comedet eos vermis: sicut lanam, sic devorabit eos tinea. Salus autem mea in semipertuum erit, et justitia mea in generationes generationum. 9. Consurge, consurge, induere fortitudinem, brachium Domini: consurge sicut in diebus antiquis, in generationibus saeculorum. Numquid non tu percessisti superbum, vulnerasti draconem? 10. Numquid non tu siscaisti mare, aquam abyssi vehementis: qui posuisti profundum mariam, ut transiret liberati? 11. Et nunc qui redempti sunt a Domino, revertentur, et venient in Sion laudantes, et letitia sempiterna super capita eorum, gaudium et latitum tenebunt, fugiet dolor et gemitus. 12. Ego, ego ipse consolabor vos: quis tu ut timeres ab homine mortali, et a filio hominis, qui quasi fenum ita arcescit? 13. Et oblitus es Domini factoris tui, qui tetendit celos, et fundavit terram: et formidasti jugiter tota die a facie feroris ejus qui te tribulabat, et paraverat ad perditionem: ubi nunc est furor tribulantis? 14. Cito veniet gradiens ad aperiendum, et non interficiet usque ad internectionem, nec disficiet panis ejus. 15. Ego autem sum Dominus Deus tuus, qui conturbo mare et intumesco flutus ejus: Dominus exercituum nomen meum. 16. Posui verba mea in ore tuo, et in umbra manus

mee protexi te, ut plantes celos, et fundes terram: et dicas ad Sion: Populus meus es tu. 17. Elevare, elevare, consurge, Jerusalem, que bibisti de manu Domini calicem irae ejus: usque ad fundum calicis seporis bibisti, et potasti usque ad faces. 18. Non est qui sustentet eam ex omnibus filiis, quos genuit: et non est qui apprehendat manum ejus ex omnibus filiis, quos enutrivi. 19. Duo sunt qui occurruerunt tibi: quis contristabit super te? vastitas, et contritio, et fames, et gladius; quis consolabitur te? 20. Filii tui projecti sunt, dormierant in capite omnium viarum, sicut oryx illaqueatus: pleni indignatione Domini, increpatione Dei tui. 21. Idcirco audi hoc, paupercula, et ebria non a vino. 22. Hec dicit dominator tuus Dominus, et Deus tuus, qui pugnabit pro populo suo: Ecce tuli de manu tua calicem seporis, fundum calicis indignationis mea, non adicies ut habas illum ultra. 23. Et ponam illum in manu eorum, qui te humiliaverunt, et dixerunt animæ tuae: Incurvare, ut transeamus: et posuisti ut terram corpus tuum, et quasi viam transeunibus (!).

1. AUDITE ME. — A Iudeis incredulis reddit ad Judgeum Christi credentes, de quibus egit cap. xxxix, ut ibi dixi initio, et cap. praeced. vers. 10, dicens: « Quis ex vobis timere Dominum, audiens vocem servi sui? » Hi enim paci lugebant gentis sine incredulitate. Hos pergit hic consolari Deus, et in spem meliorum erigit.

ATTENDITE AD PETRAM UNDE EXCISI ESTIS, ET AD CAVERNAM LACI, DE QUA PRECISI ESTIS (id est, ut explicans subidi): 2. ATTENDITE AD ABRAHAM PATREM VESTRUM, ET AD SARAM, QUE PEPERIT VOS. — Petram ergo vocat Abram, tum ob fidei firmitatem, tum quia Hebrei famulis vocant domos: inde בְּנֵי bonim, id est filios, vocant quasi בְּנֵי abanim, id est lapides, qui ex patre, quasi petra excisi sunt. Renes enim, qui sunt origo semini et virtutis generative, formam et duritatem habent lapidum, quin et subinde lapides, sive calculos gerantur. Sic Rachel et Lia dicuntur edificasse domum, id est stirpem et familiam, Israel, Ruth, 11. Aliqui putant alludi hic ad fontem aquae, et petra a Moses percussa elicitem, Num. xx; sicut

enim aqua ex fonte, ita filii ex parente promanant. Verum obstat *ad excessi et precisi*. Aqua enim ex fonte et petra electur, non autem exscinditur, aut prescinatur. Aptius S. Cyrilus: « Sicut, ait, difficultarium est ex petra solida et immanni lapides excindere, et potuere profundum exhaustire: eodem modo per difficile est, immo impossibile, ex sene viro et sterili muliere (quales erant Abraham et Sara) nasci filium. Verum hoc effectum est supra opinionem Dei natu et jussu. » Secundo, sicut ex lapicidina innumeris exscinduntur lapides, ita ex Abraham et Saræ innumeris prognati sunt Judei, et mystico ex Christo et Ecclesia innumeris Christiani. Unde forte huc respexit Christus, dicens Iudeis, Matth. ix: « Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. » Sic Ovidius, *I Metamorph.*, fixit post diluvium Deucalionem jecisse post tergum lapides, indeque homines, durum genus, enatos.

Septuaginta vertunt, *inspicite in solidam petram, quam excedit, et in foream laci, quam fodistis*, consolidatur animunque erigit: *primo, contra pusillanimitatem*, spem meliorum dando, tum ex dato concessa Abraham et Saræ stolidibus ac effectis fecunditatis exemplo, 1, 2; tum ex facta solati, gaudium et latitum afferentes, promissione, 3; *secundo, contra desiderium*, injecta ammissione Gentium, qui Evangelium predicantur, auctor, 4, et auctor amplexentur, 5; *tertio, contra difidientiam*, facta contestatione de mundo potius interire, quam veritate Dei mutatura, 6; *quarto, contra opprobria et saeviam*, firmata fide, tum de proxima abolitione omnis oppositi, tum ex contra de perpetuitate Evangelii, 7, 8.

Sed nos, cum vates totius populi nomine, Domum nostram quamprimum libaret sumus populum, 9; illamque provocat ad exempla divinae potentiae, alias iam edita, 10; promittendo pro salute data grateset laudes, 11; respondet Deus expectandum tempus Deo placitum, et in hanc rem populum suum adduct, et *primo*, *...iurgat ortam extitorem vis humanae et oblivisione potentiae divinae silicitudinem*, 13, 15; *secundo*, spondet proximan ex Christi adventi liberationem, institutionem et aluentem, 14, 16; *tertio*, erigit ad spem et calamitibus, quibus Synagogæ deserita haecennua a Deo vindice exercutatur, 17-21; *quarto*, decernit translationem penarum a fidelibus in horum persecutores, 22, 23.

Primo igitur, Prophetæ Iudeorum fidelium mastitiam

q. d. Aspicio, o Judei! in Christum, quem clavis transfixisti in manibus et pedibus, et lancea in latere cordis, inquit Procopius; S. Hieronymus et Haymo. Hoc est quod ex *Zach.* xi, 10, ait S. Joannes, cap. xix, vers. 37, de Christo crucifixo et transfoso: « Videbunt in quem transfixerunt, » et *Zacharias*, iii, 9, loquens de Iesu Pontifice sordidis vestibus induito: « Lapis, quem dedi coram Iesu, etc. Ecce ego calabo sculpturam eius, et auferam iniuriam terrae illius in die una. »

ET AD CAVERNAM LACI. — Hec est Sara mater Iudeorum, ex qua, quasi ex fossa, vel fovea effossi et excisi sunt Judei, totius eorum milia. Hebreum σαρκὸς μασσάετ, id est fovea, alludit ad τὴν καρνακήν nekeba, id est remina. Est honesta periphasis actus conjugalium, quia utuntur parentes, dum parvulus suis desinientibus et mirantribus quomodo in hume mundum prodierint, respondent et persuadent se ipsis, ut et fraterculos eorum, dum nascuntur, ex cauulis, vel ex fossis effodisse et offodere.

Notam Arias et Delrio, *adagio* 788, alludi ad archetypum; in hac enim praincipia materia sunt lapides, et intritum sive cimentum. Lapides ex lapidina petuntur, puta ex Abrahamo, clementia ex caverne, vel, ut Septuaginta vertunt, *fossa*, sive fossa excavata, puta ex Sara. Hunc enim est mater, illi pater. Unde Syrus et Arabicus vertunt, *cernite montem ex quo exiisti estis, cernite lacum (vel puteum) ex quo exiisti estis*. Alter paulo sumitur hebrei phrasim a Latinis: viles enim et terra filii, aut duri et barbari, dieuntur et petra, caverna aut saxo prognati. Sic Homerus, *Olympos*: XVIII: *Die, aut, tum genus, unde es? non enim et queru es antiqua, nec et petra; quod alii dieunt: Neque Intea, neque terre progenies.* Et Christus: « Potens est Deus de lapidibus (vilibus et duris Gentilibus) idis suscitare filios Abrahæ, » q. d. De pulvere suscitabat agenos, et de stercore eriget pauperes.

QUI UNUM VOCATI EUM, ET BENEDIMI. — q. d. Si eni Deus Abrahamo, cum solus esset et sterili instar lapidis et punicius, utpote emortuo corpore, et virtute generandi, presertim ex Sara anna, patre et sterili, dedit filium Isaæ, per eumque illum ita benedixit et multiplicavit, ut faret Abramam, id est pater multuarum gentium, habentes posteros numerosos instar stellarum celi et arene maris: ita quicque Deus Ecclesiam et paues Iudeis ad Christum conversis constanter, Gentium omnium supplemento ita benedicet et multiplicabit, ut totum orbem complectantur. Nolite ergo timere, o pusilis grex, o pauci fideles, Iudei et Apostoli! ego vos faciam Abrammos. Hunc esse sensum patet ex vers. 4. Ita S. Hieronymus et Cyrilus. Cujus ergo rei typus fure Sara et Abraham, qui senes et steriles generuerunt Isaæ, id est risum et gaudium, utpote filium ex quo oriturus erat Christus, qui Evangelium quasi letissimum nuntium toti mundo erat allatus, suamque fidem solum toto orbe propagaturus.

3. CONSOLABITUR ERGO DOMINUS SION, — tum terrena, reducendo ejus cives e captivitate Babylonica, atque multiplicando eos in Iudea, ut explicat Iehebel, S. Thomas et Hugo; tum potius spiritalem, scilicet Ecclesiam certainam ex Iudeis in Sion: tempore enim Christi in his solis consistebat Ecclesia. Sions ergo ruinas, quibus secessit major Iudeorum pars a fide corravit, cum Christum resupit, sacerditus Deus per vocacionem Gentium, itaque cum moestam consolatorem est. Pro rebus ejus hebreice ἡράρχη χαροβότη, quod Septuaginta propterea vertunt, et ἐπαγγέλμα, id est *deserta ejus*; Vatablus, *desolaciones ejus*; Forerius, *siclitates ejus*. « Nam sicut, inquit, grassantibus hostibus, succenduntur arbores, et remaneant stipites nonnulli, et trunci aridi, atque grassante igne et collabentibus tectis, supersunt exusti aliquot parietes: ita omnia devastante impietate, et ob impietatem militie Romano omnia in Jerusalem diripient et proficerent, remanserunt pri nonnulli Iudei, quasi nobilis illius officii parietes exusti, vel stipites seministi. Has siciletates, has reliquias consolatur Dominus, quia ex paucis illis quasi ex semiario quodam, videbunt infinitam multitudinem fideliū prodire, et in immensum augeri veluti segementum Domini. »

ET PONET DESERTUM EJUS QUASI DELICIAS. — Hebreia יְמִינֵי קָדְשֶׁן, id est *quasi esten*: Septuaginta, *sicut paradisum*; hic enim erat in regione Eden, Genes. ii, 8, in Hebreo. Erat enim Eden sive paradise, locis deliciarum amenissimum. Unde mox vocatur « hortus Domini, » quem secessit Dominus excolerat et adornarat, quasi suum hortum, opus inquit incolu et sterili deserto. Sic orbis deliciae, fuerunt Apostoli, ipsaque primitiva Ecclesia, antea inculta et deserta.

Porro « desertum » Sionis, vel vocat ruinas Iudeorum desertas, de quibus jam dixi; vel, ut Procopius et Haymo, desertas a Deo et derelicta huicque Gentes. Sed eodem sensu recedit. Constar enim hoc desertum commutatum esse in paradigmam per Gentium conversionem.

GAUDIUM ET LETITIA INVENTIENI IN EA. — in Gentium soliditatem jam conversa ad Christum, in qua ante non erant nisi tenebrae, aerumnæ et meschia; jam non inventiensi nisi gaudium, letitia, « gratiarum actio, et vox laudis, » q. d. Gentes, que ante pejerabantur, jurgabantur, blasphemabant, diris se aliquo modo devobant, jam se Christum accipientes mente igneum et linguas igneas, non aliud resonabunt quam hymnos et laudes Dei. Videbunt enim Apostolos jugiter jubilantes et laudantes Deum ob tot tantaque beneficia, quæ per Christum orbi præstitti, presertim mitem et dando fidelibus Spiritum Sanctum, tolque et lanta ejus charismata; unde et fideles idipsum agnoscunt, sibiique congratulabuntur, et doo gratias agent, quod in tam illustrem sortem sanctorum eos vocari et adoptari, diecumque jugiter: « Benedicat Dominum in omni tempore, semper

Ians ejus in ore meo. Te Deum laudamus, te Dominum confitemur, » qui nos de tenebris et umbra mortis ad lucem et vitam, de potestate diaboli ad societatem Filii tui, de inferno ad celestia regnum vocatis, et transalsti: « Benedictus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedix nos in omni benedictione spirituali in celestibus in Christo; sicut elegit nos in ipso anno mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate. Qui predestinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum, in ipsum, secundum propositionem voluntatis sua, in laudem glorie gratiae sue, » etc., Ephes. i, 3.

Hoc debet esse jugis vox et jubilus Christianorum, esqueque reipublica omnium, si penitus bona per Christum accepta et accipienda considerant et appendunt, eisque condigne, ut per est, viveant. Jam paucorum est, qui perfectioni mundi que contemptu studentes, vitam angelicam in terra simulantur; horum enim vita et vox, non est aliud quam assidua dei laus. Nam, ut S. Bernardus expertus ait, serm. 41 in *Canticis*: « Nihi illa proprie quendam in terris representat cales cit habitacionis statum, sicut alteritas laudantium Deum, dicente Scriptura: Beati qui habitant in domo tua, Domine, in secula seculorum laudabunt te. » Et S. Ephrem, tract. *De Beatiitudinibus*, inter eas hanc praecipuum ponit: « Beatus, inquit, qui factus est sicut Seraphim et Cherubim, et in divino ac spirituali officio nunquam est signis, sed assidue glorificat Dominum. »

3. PROPE EST IESUS MEUS, EGESSUS ISR (Id est brevi egeret) SALVATOR MEUS. — Sunt verba Patris de filio, quem se brevi missum promittit, ut sit, inquit, salvator meus, per quem scilicet ego orbem salvem, mibiique subjiciam. Hebreia et Septuaginta habent: *Prope est justitiae mea, egressus est saluus mea*, que verba non minus Filio, quam Patri convenient. Ecce hoc est judicium, quod se in lucem populorum datum promisit, scilicet, justitia, id est justificatio et salutem eorum. Hi sunt gaudi, leticie et consolationis, vers. 3, promises fontes.

BRACHIA MEA POPULOS JUDICABUNT. — Primo, S. Thomas et Hugo per *brachia* Dei accepit Cyrus, qui Dei robore Babylonem overxit, et Iudeam liberavit. Verum haec spectant ad Christum, non ad Cyrus. Quocirca S. Augustinus, lib. *De Essentia Divinitatis*, per *brachia* Dei, scilicet Patris, accepit Filium et Spiritum Sanctum; hi enim a Patre quasi brachia ab humero procedunt. Secundo, Haymo, Vatablus et Lyramus per *brachia* Dei accepit Apostolos; hi enim a Christo quasi brachium processerunt, ab eoque robur subiendi orbem accepérunt, ut aliquid ad robur et brachium militum. Tertio et genuine, *brachia* Dei sunt vires et potentia, quam Deus per Christum Christique cruce exeruit, dux per predicationem Apostolorum ei omnes gentes subiect. Crux enim Christi fuit Dei virtus, ut ait Apostolus. Ita S. Hieronymus, Adamus, Forerius. Quocirca aliquid ad *brachia* Christi in cruce extensa; haec

enim sunt robora et quasi cornua, quibus ventilavit hostes, orbemque domuit, de quibus dicitur *Hebreus*, iii, 4: « Cornua in manibus ejus. »

Porro *judicare*, Hebreis idem est, quod gubernare et dominari, ut alibi dixi. Idem ergo hic dicit, quod cap. xl, 10: « Si brachium ejus dominabitur. » Rursum, « iudicabunt », id est vindicabunt, populos a jugo et tyrannie diaboli, eosque in libertatem asserent. Sic enim Gedeon, Samson aliique dicuntur judges, id est vindicatres Israel. Ita Sanchez.

ME INSULE (insulam, id est gentes remotas) EXPECTABUNT. — Hebreum ἐπὶ καὶ, habet emphasis; significat enim dirigere, et extendere instar linea; inde enim ἡ καὶ, significat lineam, q. d. Insulam extendent animam suam, sicutque spes, vota et desideria, eaque instar linea dirigent ad Christum. Spes enim quasi extendit animam ad rem speratas, ut eam sperans per spem quasi teneat et apprehendat. Ille ait Psalms, Psalm. xxv, 4: « Ad te, Domine, levavi animam meam. » Significatur ingerens fore Gentium desiderium Christi et Christianismi, ubi de eo, ejusque sanctitati et miraculis inaudierunt. Hoc est quod predixi Jacob, Genes. xlix, 10: « Ipse erit expectatio Gentium. »

Secunda, Forerius Hebreum καὶ, sic explicat, q. d. Insulam, iam Christiani effecti, dirigent et collingebant cogitationes, locutiones et actiones omnes ad Christum, utpote a quo uno pendunt, et cui soli placere student. Prior sensus Hebreo magis genitus est.

Tertio, aliqui sic exponunt, *expectabant*, id est avidissime exipient, perinde ac si diu me exspectassent; ut si metalepsis: que enim avide excepimus, ea prius non exspectare solemus.

ER BRACHIUM MEUM SUSTINETUM, — scilicet, expectantes, id est, *Septuaginta*, Vatablus et alii vertunt, *et in brachium meum sperabunt*. Brachium vocat vim, robur et efficaciam Evangelii, sive Christianismi, quae mentes et corda immutat et sanctificat, ut vitia occidat, virtutes in eis plantet et vivificet.

Secundo, Forerius *verbit*, et *ad brachium meum expectabent*, q. d. Gentes Christi imperio obedient, a Christi ore pendebunt, pendulique exipient, et prompte exsequentur ejus iussa, dicentes: « Domine, quid me facere? » Signum dum voluntatis tue, parabo, ibique per saxa, per ignes.

6. QUA CORA SICUT FUNDUS LIQUESCENT. — Chaldaice, *translubunt*. Hoc est, ut Christus ait, *Lucus*, xxi, 33: « Caelum et terra transibunt: verba autem mea non transibunt, » q. d. Salus et justitia, quam per Christum me datum promisi, vers. 5, firmior et diuturnior erit celo et terra; erit enim eterna, stabilitate in perpetuum; celi autem et terra transibunt, si non substantia, certe qualitate, forma et innovatione sunt. Vide dicta cap. xxxiv, 4. Ita S. Hieronymus. Salus ergo et

justitia mundi, temporalis est; salus vero et justitia Dei, aeterna est. Hoc ergo ambienda est cum Apostolis et Martyribus, illa negligenda. Quid enim proderit tibi quod omnes homines cras morituri te salvent et justificant, si Deus eternatus dominus te condemnet? Damnamur! tyranni Apostolos et Martyres, occiderunt illos ad breve tempus; resurgent illi, et dannabunt suos tortores et tyrannos in aeternum.

Septuaginta vertunt, *quoniam celum sicut fundus firmatum est*. Hoc est, ut explicat S. Hieronymus: « Quod omnis colorum firmitas et robur et fortitudo vento inanissemus et fumo qui in auras solvit, coegerunt juxta Ecclesiensem: Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. » Tales sunt et opes, deliciae, honores, pompa omniaque que colli ambiti continentur. Quam ergo vani et stulti sunt, qui haec ambiant, et cum aeternis communiant! Symmachus *verbit*, οὐ πάντας μόνον, id est, *celum instar salis liquefuerat* et evanescens; Aquila, οὐ πάντας μόνον, id est, *celum communiqueretur in nihilum*, non quod proprie sit periturum, et redigendum in nihilum, sed quod commandatum sit in melius, ait S. Hieronymus, *sive quod haec ejus species et forma sit annihilianda, dandaque ei nova longe augustior et splendidior*.

7. AUDITE ME (loquitor Christus ad suos primos fidèles et Apostolos), qui soror JUSTUM (hebraice, *justitiam*, sive id quod justum et sanctum coram Deo esse, vos docui). LEX MEA IN CORDE HOMINIS, id est in quorum corde lex et doctrina mea est, ut vertunt Vatablus et Forerius. Et hebreum: ponitur enim pronomen demonstrativum eorum, pro relativio *quorum*.

NOLITE TIMERE OPPRIMENDUM HONORUM, — Scribentes et Pharisaeorum, tyranorum aliorumque infelium, qui vos ab fidem meam persecutur, subsannabunt, flagellabunt et occident. Unde Tertullianus, lib. IV *Contra Marcion*, cap. xiv, putat Christum huc altidore, idemque dicere, cum ait: « Beati critici eum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobaverint, et ejecerint nomen vestrum tanquam malum, propter Filium hominis. Gaudete in illa die, » testulat: ecce enim merces vestra multa est in die, » *Luke*, vi, 22. Ille enim Christi verba hisce Isaiae quasi antistrophe respondent. Porro Tertullianus hunc Isaiam locum sic ex Septuaginta legit et vertit: « Ne timueritis ignominiam ab hominibus, et nullificatione eorum ne minuamini » animo, id est ne vincamini, ut legunt alii. Hoc est enim Graecum ἵστησθε. Porro nullificationem vel nullificacionem, vocat vilipensionem, quia quis nulli fit et nullus estimatur: « Que ignominia? que nullificatione? que futura erat propter Filium hominis, » ait Tertullianus, lib. IV *Contra Marcion*, cap. xiv.

8. SICUT ENIM VESTIMENTUM, — supple, ex generat vermet et tineam, que illud corrodat et absumat: ita homines mortales ex se generant

sibi morbos et mortem, qua inferant: « Mortalia enim omnia mortalitate damnata sunt, » ut ait Seneca, ac praserit peccatores et persecutores Ecclesiam ex se dignant seclera, quae in se provocent iram et excidium dei. Vide dicta cap. L, 9. Alludit ad celos, vers. 6, q. d. Si celi, qui instar eris fusi et fundati sunt, liquecent et tacebent, quanto magis homo, qui non est nisi putredine et cervum?

9. CONSUME, CONSUME (Vatablus *verbit*, exactare, excidere, quasi a somno quietis, lenitatis et patientie, induere fortitudinem, brachium Domini. — Forerius nulli hoc esse verba dei ad seipsum, seu ad virtutem suam, nempe Christum, qui et virtus dei, et brachium Domini vocatur in Scriptura.

Planus Sanchez censet esse Isaiae, aut populi expectantis et anhelantis ad Christi adventum, ut Deus per eum potenti brachio debellat diabolas, peccatum et mortem, ab illicet fidelis suos liberet, utque per Apostolos fortiter sibi subigat hostes, tyranos totumque orbem. Septuaginta addunt *ad Jeruzalem*; vertunt enim, *consuming, consume, Jerusalem*. Verum haec vox non est la Hebreo, Chaldaeo aut Latinis, in quibus *consuming, consume, induere, a verbis omnia sequentia referunt et respiciunt* « brachium Domini. »

Porro *induere fortitudinem*, est parare et accingere se ad primum, ut in eo fortiter configat, et proter hostes, *Psalm. xcii*, 1: « Indutus est dominus fortitudinem, et precepit se; » et *Psalm. xlvi*, vers. 4: « Accingere gladio tuo super femur tuum, poteris. »

Alludit ad Cyrum, qui fuit quasi brachium Domini in debellandis Babylonis: imo S. Thomas et Hugo putant hunc esse sensum literalem; sed hoc, parum est verisimile.

CONSUME SICUT IN DIES ANTICIS, IN GENERATIONIBUS SECULORUM: — *Dies anticus*, sive *generations secularium*, vocal tempora prisca, puta Egyptia sub Mose, inter quae et praesens multa luxerunt secula.

NUNQUID NON TU, — scilicet o « brachium Domini ». Hoc enim respiceri pronomen tu patet ex nomine feminino *fn* at; nam *fn* secura, id est brachium, pariter est feminini generis.

PERCASSISTI SUPERBUM, VULNERASTI DRACONEM, — scilicet Pharaonem in mari Rubro, cum Hebrew sicco pede transierunt illud, ut sequitur. Vocatur enim ipse *draco* marinus sive *fluvialis*, puta balsama, vel potius crocodilus, quia dominabatur Egypto, quae hinc mari, inde rivo Nili cingitur, ideoque putabat se invictus et insuperabilem. Hoc est enim quod ait de Pharaone sui temporis, qui Ephree fuit cognominatus, *Ezech. cap. xix*, 3: « Ecce ego ad te, Pharaon, rex Egypti, draco magnus, qui cubas in medio fluminum tuorum. » Ita S. Hieronymus, Cyrillus et alii. *Mysice*, *draco* est Satanas, ut dixi cap. xxvi, 1. Ita Rupertus.

10. AQUAM ABYSSI VENEREMENTUS. — *Abyssum* vocat

mare Rubrum, ob profunditatem; *venerementum*, ob astus et fluctus. Est enim sinus sive brachium maris, ubi mare arcatum vehementius fluctuat.

11. ET NUNG QUI REDEMPTI SUNT. — Intelligitur more Hebreo particula comparativa *sicut*, q. d. Sieut Deus, duce Mose, liberavit Hebreos de manu Pharaonis, ob submerso, eosque cum pando, jubilo et tripludio, deduxit usque in Iudeam in Sion: ita nunc per Christum a diaboli captivitate et tyrannde, redimet eos, puta veros Israelitas, ut in Sion, id est Ecclesiastam, veniant, gaudentque et jubilent, hic inchoante, perfecte vero in celo. Hoc est enim quod sequitur:

LETITIA SEMPERNA SUPER CAPITA EORUM. — Ha enim, ut iam dixi, explicatur *Apocal.* vii, 16. Est metaphora sumpta, inquit Forerius, a mulieribus, quae ingentis onera imposita capitibus deferrunt: quo forte et aliud Paulus, cum gloriet podo dixit. Melius Sanchez sumptum putat a coronis, quas victores in triumphis aut festum agentes, in festo vel nuptiis, capit imponunt. Porro per coronas significatur dies hosce fortunum triumphi, tum geniales et festivos. Beati enim in celo coronabuntur non lauro, non olea, non thyro; sed immarcessibili glorie corona, ut ait S. Petrus, *epist. I*, cap. v, vers. 4.

Rursus, *caput ponitur pro toto homine*; est enim pars precipua, in qua vigent sensus, est quae sedes gaudii et letitiae, que ac doloris et mortis.

Tertia, *et super capita* significat hanc letitiam non fore humanam et terrestrem; sed sublimem, transcendenter et supernaturalem, scilicet letitiam et divinam, ex gratia et consolatione Dei, in haec vita; atque in futura ex lumine gloriae, visione et fruitione Dei manantem. Simili modo, cap. xi, 2, et cap. lxi, 1, *Spiritus Domini*, omniaque ejus dona, dicuntur requievisse super Christum. *To enim super significat* hoc donum esse supernaturale, et ex celo in homines descendere, ita tamen, ut ipsi indantur eiusque insit. Denique *et super* significat ambitum, copiam et magnitudinem gaudii. Sieut enim corona cingit et ambit totem caput, ita ambiet et has letitias. Hoc est quod ait Psaltes, *Psalm. xxxv*, 12: « Considerasti sacrum meum, et circummodisti me letitiam. » Significatur ergo tanta fore letitiae, ut homo eam capere non possit; sed ex undique circumfundatur, innatet et inebrietur. Hoc est quod ait Christus: « Intra in gaudium Domini tu, » q. d. Tantum erit gaudium, ut illud non tam in te, quam tu in illud sis intraturus: sicut invitatus ad nuphas ingreditur in aulam nupharum delicias, musicis, tapestibus omnique re delectabiliter instrutam et refertam, ut videatur in mera gaudia.

GAUDIUM ET LETITIAM TENEBUNT. — Loquitor de gaudio hic inchoando, sed consummando in eos, ut palet *Apocal.* vii, 16. Legimus in historiis

aliquis in hac vita p̄e gaudii magnitudine fuisse examinatos: quanta ergo erunt gaudia Beato-ruin, quibus undique circumfluent et inebriabun-
tur? Sane gaudium eis fiducierit cor, gaudio
creparent, ni Deus eos supra naturam conineret,
t in vita conservaret. Ita Diagoras tres filios ad-
scentes habuit, unum pugilem, alterum pan-
cratiensem, tertium luctatorem; eosque omnes
vidit vincere coronarique olimpiam Olympiam die.
Porro, cum tres hi filii victores patrem ample-
terentur, et coronas suas in caput ejus impone-
rent, cumque populus gratulabundus flores un-
dique in eum jaceret; ipse seipsum, suamque
leuitatem non capiens, profumum in eodem loco et
stadio, inspectante populo, in oculis atque in
manibus filiorum animam efflavit.

Similiter legimus, qua tempestate apud Cannas
exercitus populi Romani caesus est, anum ma-
trimoni, nubio de morte filii altario, extremo luctu
atque mereore affectam esse; sed is nimis fal-
sus fuit, atque is adolescentis non diu post ex ea
pugna in urbe reddit. Anus repente, filio viso,
quasi ruina incidentis inopinati gaudi; oppressa
examinate est. Ita A. Cellius, lib. III, cap. XV.

FECIT DOLOR ET GÆTUUS. — Pulchra Poeta :

Nescimur in lacrymis, lacrymis quoque vita madecat,
Et vitam rursus liquoque in lacrymis.
Mors nullus hominum lacrymas absterget, at omnes
Omnibus electis ipse Deus lacrymas.

Huc alludit S. Joannes, Apocal. xxi, 4: « Mors
ultra non erit, neque luctus, neque clamor, ne-
que dolor erit ultra, quia prima abiuriet. » Quia,
ut dictum vers. 4: « Letitia sempiterna erit super
capita eorum. » Nimirum Christus hic suorum
capiti imponit suam coronam spheam, in celo
imponet aureum et gemmatum, ut re ipsa ostendit
et prestatit B. Catharine Seneca.

Hoc gaudium hic inchoant justi, estque comes
virtutis eorum, quam deducit ad gaudia coelestia
et eternam. Vidi hoc per umbras Senecas, scribens
ad Lucilium: « Nolo, sit, tibi unquam deesse la-
tillam, volo illam tibi domi nasci: nascetur, si
modo intra te ipsum sit. Ceterae hilaritatis non
implicant pectus, sed frontem remittunt: leves
sunt, nisi in forte iudicis illum gaudere, qui ri-
det: animis debet esse alacer, et fidens, et super
omnia cœrctus. »

12. Ego, EGO IPSE CONSOLABOR VOS. — Cogita-
quis, quanta et quam firma sit consolatio, que
a tanto consolatore proficisciatur, quasi munus
tanto principe dignum. Quocirca: « Quid tu, ut
timers ab homine mortal? » Hebrae ab Ιωάννε
eos, id est hominem miserum, verummodo, damnato
ad mortem. Incepit tepidos et timidos Christianos,
qui in fide natūrāt, aut ab eis defectūrēt
erant metu Judeorum, imperatorum, aut adiutoriorum
persecutorum vel irrisorum. Ita S. Hieronymus
et Cyrilus. Unde Hebrewum est genus femininum,
Ιωάννης Παντού μή at vultire, q. d. Quid tu, o femina,

tires? Timere enim in tanto Dei adjutorio et con-
solatione, preseruim hostem feneam, et instar
fiani interfirum, est meticulosus et feminine indi-
cis; dicere enim debueras: « Si Deus pro nobis,
quis contra nos? »

13. ET ORBITUS ES DOMINI FACTOR TUI (Dat can-
tam timoris, q. d. Ideo times, ut femina, perse-
cutores, quia immemor es Dei, potentissimi tu-
toris tui, qui celos et terram creavit, firmavit
et firmat. Hinc enim videns faciem furibundam
persecutoris et tribulantis, formidasti; sed vide
quam hebreus sit furor, quam citio disperat. UN-
NUNC EST FUROR TRIBULANTIS? — q. d. Cui furor
Pharaonis persecutus Hebreos absorbus est a
mari: ita et furor persecutus te, hebrei vindice,
mox absorberbit et evanescet.

14. CITO VENIT GRADIAS AD APERIENDUM. — He-
brei, S. Thomas et Hugo hec accipiunt de libera-
tione Iudeorum et captivitate Babylonica. Ve-
rum ali passim accipiunt de opere et auxilio Christi,
suis in persecutione liberanis, protegentis, fo-
ventis et alentis, q. d. Cito venit brachium Domini,
id est Christus potens bellator, gradias
et conciliat adversarios tuos, ut carceres aperi-
at, indeque to jam ad mortem damnatum edu-
cat, ut fecit S. Petro, Acto. xii, 41.

Rursum, « non interficiat, id est, non permettit
tyranno interferere fideles usque ad interme-
diū, quin potius per paucorum martyria, plures
faciat succrescere. Unde hebrei est Ιωάννης Ιω-
nātū, id est non morietur, scilicet fidelis. Noster
legit Ιωάννης Ιωάννης lo iāmāt, id est non occidet, non
interficiat. »

NEC DEFICIT PANIS. — In fame etiam extrema
aderit Deus, curabitque suis annonam, tum cor-
poralem, tum magis spiritualem. Hoc est quod
Paulus expertus aiebat: « Apōliamur, sed non
desistimur, » II Corinθ. iv, 8. Ita sepe fideibus
fecit, et facit Deus, hisque in acte novacutus mire
succurrit; ut, cum videantur esses in uno et
eterno carcere conclusi, subito libertatem eis af-
ferat; cum videantur esse in lumine mortis, duci-
que ad crucem, salvet eos, viteque restituit;
cum videantur fame morituri, abunde eis victum
submitat, ut Daniel, cap. XIV, in lacu leonum
submisit cibum per Habacum raptum ab Angelo.
Quinimum Forerius haec sic accipit, quasi dicatur,
quod Deus persecutorum animos ita immu-
tabilis, ut ipsimet Christianos, quos carcere con-
cluserant, solvant et liberos dimittant; quos ad
mortem damnaverant, absolvant; quos fame cru-
ciant, nutritant et pascant. Si enim veritatis ipso:
Festinavit qui voluntabat (exigebat fidelis) ad
aperiendum, et non moreetur (fidelis) ad focem, et
non deficit panis ejus.

Pro gredientiis hebreis est Ιωάννης Ιωάννης, quod Pag-
ninus et R. Abraham vertunt, ligatus; Vatablus,
discursus; Forerius, volutans; R. David, captivus;
Symmachus vero, informus. Sic enim ipse veritatis
Cito infernus aperietur, et non morietur in corrup-

tione, q. d. Christus moriens aperiet limbum pa-
trum, et vincens, tam limbo quam in purga-
torio, educet, atque in morte caro ejus non
corrumpetur. Hoc est enim quod dicitur, Psalm.
xv, 10: « Nec dabitis Sanctum tuum videre cor-
ruptionem. » Ita S. Hieronymus.

15. EGO AUTEM SEM, DOMINUS — q. d. Quid ti-
meas, cum me habeas defensorem? qui, cum
volo, conturbo mare, multo magis homines, hos-
tesque tuos confundere possum, uti conturbavi
Madianos tempore Gedeonis. Judic. vii, 19; quique
cum Dominus excrucium, qui sollicit, cum lobet,
in sciem educit ccelos, stellas, elementa, fulmina,
tonitrus, grandines, procellas atque innumeratas
Angelorum legiones.

16. POSU VERBA MEA IN ORE TEO. — S. Thomas
et Hugo putant esse verba Dei ad Isam, vel, ut
Chalcides, ad Prophetas.

Secundo, Cyrius, Procopius et Sanchez censem
hunc verba locum esse ad Apostolos virosque
Apostolicos.

Tertio et planissime, S. Hieronymus, Forerius,
Adamus et alii passim censem esse verba Pe-
teri compellavimus, cap. xlii, 2. Et Christus
est, qui fundavit Ecclesiam, ut sequitur.

Porro sub Christo intelligi Christiani fideles et
Apostolos; hos enim timidos et metuentes perse-
cutiones Iudeorum ac tyranorum, uti dicti vers.
7 et 12, pergit corroborare et confirmare, dicens
se illi adorato daturumque, tum sapientiam et elo-
quentiam, quia prudenter et constanter persecu-
toribus respondent; tum vires et fortitudinem,
qua eorum impetus et plagas exipient et susti-
nent. Itaque Deus a fidelibus, quasi a subditis,
hi convertit se et sermonem reflectit ad caput,
puta ad Christum, in coquedilem alloquitur et
conclat; siue rex a militibus convertitur se ad
capitanum, enīque et in eo militis alloquitur et
animat ad primum, q. d. Nolite timere, o fide-
les, o Apostoli, minas et terrores hostium; ecce
ego dei balsi caput et ducem Christum. Ego in
tuo, o Christ! ore posui verba mea, ut tu vies-
sim ea ponas in ore tuorum Apostolorum et fide-
lium. Rursum, in umbra manus mea ego protexi-
te, ut tu viessem sub umbra manus tuos protegas
eos. Poterant enim Apostoli cum Mose, Exod. IV,
obstendere duo Evangelia obstacula, scilicet, primo,
rudimenta c. infantium suam; hoc elidit, dicens:
« Posui verba mea in ore tuo; » secundo, robur et
furor persecutorum; hoc elidit, dicens: « In
umbra manus mea protexi te. »

Hoc est quod ait Christus, Math. x, 19: « Nolite
cogitare quoniam, aut quid loquimini: dabitur
enim vobis in illa hora, quid loquimini; non
enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris
vestri, qui loquitur in vobis. » Hisce ergo verbi
Christus, Apostoli eorumque assecle institutum
et quasi conseruant praecones Dei, Deusque os
eorum sibi vindicat, ut per illud, quasi per or-

ganum suum, loquatur. Ita refert S. Gregorius,
lib. I Dialog. cap. iv, iisdem hisce verbis S. Equi-
tum Abbatem ab angelo jussu Iesu institutum
esse predicatorem. Cum enim Felix, vir nobilis,
ab eo quereret: « Qui sacrum Ordinem non habet,
atque a Romano Pontifice, sub quo degis,
predicationis licentiam non accepisti, predicare
quomodo presumis? » Compulsus Equitus, res-
pondit: « Ea que mihi loqueris, ego quoque me-
cum ipse perfacto: sed quadam nocte speciosus
mihi per visionem juvenis adstitit, atque in lin-
gu mea medicinae ferramentum, id est phle-
botomum posuit, dicens: Ecce posui verba mea
in ore tuo, egredere ad praedicandum: atque ex
ille die, eliam cum voluero, de Deo tacere non
possum. » Subdit S. Gregorius: « Tantus quippe
lumen fervor ad colligendas Deo animas ascendit,
ut sic monasteria p̄cesset, quatenus per ecclesias,
per casta, per vicos, per singulorum quoque fidelium domos circuimque discurret,
et corda audientium ad emorem patris
coelos excitaret. » Da, Domine, Ecclesie tua
plures Equitos.

UT PLANTES COELOS, ET FUNDIES TERRAM. — ut sci-
licet crees et fundes novum oriem spiritalem,
scilicet Ecclesiam regnumque Iesu, in quo fidèles
agent vitam coelestem, atque instar terre solidi
et fundati erunt in fide, spe et charitate. Ita
S. Hieronymus, Haymo, Forerius, Dionysius, Ada-
mus et alii. Aliqui non male, per celos accipiunt
Apostolos: sicut enim celi lumen, ita Apostoli
Iacent Evangelii orbis attulerunt. Per terram, sci-
lent novam, plēbeios, qui in Ecclesia terrestri,
hanc lucem constanter accipientes, sine gravitatu-
oblit, feruntur in celum, dicuntque cum Paulo:
« Nostri conversatio in celis est. » Quicunque illi
qui subandantes ἡβη, id est in, vertunt, ut
plantes celos, asperge fundes in terra. Per vitam enim
coelestem quam agunt Sancti, tum Angeli et ecclēsias
ad homines descendunt, quam homines pī
ad ecclēsias ascendunt. Unde S. Joannes, Apocal.
xi, 1, videt Ecclesiam et fideles, quasi Jerusalēm
novam descendentem de celo.

Moraliter, Sancti sunt celsi, primo, quia sur-
sum habent cor et mentem.

Secondo, quia celsi sunt grata Dei, omnique
virtute, praserunt patientia in tribulationibus.

Tertio, quia sunt tempium et domus Dei; unde
et S. Augustinus in Psalm. cxix, 8: Habitat,
inquit, in celo Deus, et celum Dei sunt omnes ani-
mas justæ et sanctæ: nam et Apostoli quoniam in
terra essent carne, celum crant; quia in illis
Deus sedens per totum mundum ambulabat, et
habitat in eis Christus per fidem, sicut dicit
Apostolus: Habitare Christum per fidem in cor-
dibus vestris. »

Quarto, quia instar celi pluunt, tonant, ful-
gent. Audi S. Augustinum in Psalm. et, serm. 2:
« Per celum, ait, non importune intelligimus
Sanctos Dei, in quibus manens Deus fulgescit

praeceptis, coruscari miraculis, imbricari terram sapientia veritatis: cuius enim emparaverunt gloriam (scilicet) Idem, ierm. 31^a Apostolis: « Celi sunt Sancti narrante gloriam. Id est terra suspensi, Deum portans, in preceptis tonantes, sapientia coruscantes. »

Quoniam, quia, ut ait S. Augustinus, lib. II *Contra Julianum*: « Cum corpus e terra et spiritus possideamus et celo, ipsi terra et colum sunnos; et in utroque, id est in corpore et spiritu, ut voluntas Dei fiat, oramus. » *Ut scribens in Psalm. xcvii:* « Tu, ad, si vis, colum eris: purga de corde tuo terram. Si terrena concupiscentias non habueris, et non frusta responderis sursum te habere cor, colum eris: carmen portas, et corde jam colum es. »

Sexto, colum Varrii lib. V *De Lexia Latina*, dicitur, quod stellis sit columatum, aut quod sit *zodiacus*, id est caurus; aut, ut Isidorus, quod superna celestis et abscondit; aut, ut Rupertus in Genes. lib. I, cap. xxix, a cernendo, quod omnibus sit conspicuum et ubique cernatur; sicut Plato in *Cratyle*, colum greci dici *zōion* censem *zōion* *zōion* *zōion*, id est ab aspiciendo ea que sursum sunt; aut, ut Aristoteles (vel quisquis est auctor), lib. *De Mondo*, ab *zōion* quod sit terminus eorum que sursum sunt. Unde utrumque conjungens Philo, lib. *De Mondo opificie*: « Colum, inquit, dicitur *zōion* reserata quia omnium *zōion*, id est terminus; sive qui primum *zōion*, id est visibilium, factum sit. » Ita Sanctus est caurus, id est totus iheres aliquo rotundus: est omnibus conspicuus per modestiam, sed absconditus per devotionem et contemplationem. Idem est terminus et finis omnium: Deus enim mundum creavit propter Santos et Electos. Unde S. Gregorius, lib. XXX *Moral.* xiii: « Colum, ait, Ecclesia vocatur electorum, quae ad interna sublimia dum per sublevationem contemplations intendit, surgentes ab infinito cogitationum tumultu premunt, atque intra se Deo quadam silentium facit. » Idem, homilia 14 in *Ezech.*: « Colum est anima justi, sicut per Prophetam Dominus dicit: Colum mihi sedes est, » Psal. cx. Idem, homil. 30 in *Evangel.*: « Ornamenta, inquit, colorum sunt virtutes praedicantium. Hinc scriptum est: Verbo Domini celi firmati sunt, et spiritu oris eius omnis virtus eorum; quia mundi hosti potestabilibus contraire non presumenterit, nisi vos Sancti Spiritus fortitudine solidasset, » etc.

Septimo, ita celo est sol, luna, astra; ita in animo iusti sol est intellectus, lumen fides, astra virtutes, at S. Bernardus, serm. 27 in *Cantic.*, qui totus est de hac re: « Sicut stelle, inquit, in nocte lucent, in die latentes, sic vera virtus, quae sepe in prosperitate non apparet, eminent in adversitate: ergo virtus est sidus, et homo virtutum, colum. » Merito ergo sponsa Christi dicit: « Formosa sum sicut pelles Salomonis, » id est, sicut colum: Dous enim extendit a colum sicut pelle, »

Psalm. cxi. Habet ergo Ecclesia « celsos suos, homines spirituales vita et opinione conspicuos, fidei puros, spe firmos, latos charitate, contemplatione suspensus. Et hi pluentes plurimam verbi salutarem, tonant incrationibus, exsusciant miraculos, » etc.

Octavo, quia iustus per celestes mores inchoat eundem beatitudinem, sicut incepit esse colum. Audi S. Chrysostomus, homil. 16 in epist. ad *Hebreos*: « Faciamus, ait, animam nostram colum. Primo, clarum et festivum est colum, neque enim in hieme nigrum efficitur: non enim ipsa est quod immutat faciem, sed nubes concreviles illud oblegunt; » ita iustus serenus est et imperturbabilis. *Secundo*, « colum solem habet; habemus et nos solem justitiae. Video autem quia et meliora fieri celo nobis licet; quoniam modo quod Dominum solem habemus. *Tertio*, « colum ubique mundum est et sine macula, non in hieme, non in nocte mutatur; prouide et nos acque in tribulationibus, neque in versuulis diaiboli hoc patianur, sed maneamus immaculati et mundi. *Quarto*, colum altum est, et multum distans a terra; hoc etiam nos faciamus, separamus a terra, et in columum illud levemur. *Quinto*, colum superius est, et ab imbris et a pinibus (nam nubes transcedunt Olympus) et a nullo consumitor; hoc et nos poterimus, si volerimus. *Sexto*, « colum quidam putatur pati, sed ipso velut putitur; sic igitur et nos etiam pati possumus, tamen non patimus, sed in altitudine secedimus cum Paulo et Sanctis, qui altiores colo, ad ipsum pervenierunt Dominum. Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fama? etc.

Et dicas tu, o Christe! ad Sion (ad Ecclesiam): *Populus meus es tu*. — Omnes enim fideles sunt populus Christi, indeoque vocantur Christiani. — *17. CONSURSE, JERUSALEM* — *Primo*, Hebrewi, S. Thomas, Hugo et Sanchez brevi acceptum de Jerusalem, id est Hierosolymitis captivis in Babylonie, consenteant eis hic libertatem et redditum in patriam, ac Hierosolymae templique redificationem promittit; ideoque excitari Jerusalem ad alacritatem et hletiam, ac moneri, ut priora sclera, ob qua hostibus tradita est, deinceps caveat. Videatur enim ad Iudeos sui etiam more suo reverenti Propheta: hisce enim omnia ad finem usque capituli proprie convenient; sub hisce tamen intelligent Christians quasi antitypos.

Unde secundo, S. Hieronymus, Cyillus, Haymo, Dionysius, Forerius, Adamus, Vatablus, et passim aliij per *Jerusalem* intelligunt primitudinem Ecclesiam, in Jerusalem ortam et collectam: de illa enim egit ab initio capitulus hucusque, ejusque mercorem ex paucitate fidelium conceptum, consolator et abstergit, promissione tum protectionis sue, tum instauracionis et numeroso prolixi. Verum, quia in urbe Jerusalem alli erant credentes Christo, alii et plures increduli; *hinc primo*, ejus

et incredulorum stragem per Romanos describit; deinde vers. 22, transit ad credentes, atque *veram* Jerusalem, id est Ecclesiam consolator, ut clare patet cap. scq., vers. 2 et 7. Nam, cum Judaei pene defeci sunt per Titum, cumque plane abolita eorum respublica et Synagoga, tuus subito cepit florere Ecclesia ex Iudeis collecta, tunc caput erexit. Hoc est quod ait: « Elevare, elevere, consurge. » His enim fuit restauratio Hierosolymae et Sionis, non corporalis, sed spiritualis: transit enim a Jerusalem non credente et excisa, ad credentem Christo et suarerscentem, sive a Iudaica ad Christianam. Sicut enim idem est populus, v. g. Romanus, olim Gentilium, num Christianus; sic eadem est Jerusalem olim Iudaica, nunc Christiana, praesertim, quia hec e Iudeis primitus copit et collecta est. Vide *Can.* VII. Adde hec etiam ad consolationem Jerusalem, id est Iudeorum adhuc judaizantium, pertinere: quia illi suo tempore inseruntur sunt Ecclesiae, ut multi inserti sunt, et quotannis inseruntur; immo omnes et singuli quoque die inseruntur, si velint, haec consolatio eis provocat.

Symbolice tamen et tropologiche hunc calicem soporis calici et haustul somnifero, quem Germani *Stofftrunk* vocant, recte adaptat Joannes Fredericus Matenesius in *Syntagma* quod contra eum scriptis: calix enim somniferus hunc soporiferum inducit et provocat.

POTAT USQUE AD FECIES. — Ergo totum dolium exhibisti, nec tam ex calice, quam ex dolio potasti, illudque epotasti: significatur ingens et extrema vindicta, clades et calamitas Hierosolymae, quia fuit tum in captivitate Babylonica, tum magis in Romana.

18. NON EST QUI SUSTENTET. — Solent parentes senes a filiis sustentari, quisque inniti, ut factum est a P. Cornelio, qui inde Scipio est appellatus, quod patet incedens ei quasi scipionum immiteretur; unde ipse Scipionis nomen familiare dedit et ad posteros transmisit. Hierosolymae vero contrarium accidit: nam filii ejus seditionis se invicem conseruerunt, et gravius urbem, quam hostes, affligerunt in obsidione Titi, teste Josepho.

19. DUO SUNT QUES OCCURRENTIBUS TIBI. — Nominali quator flagella, subdit enim: « *Vastitas*, et contritio, et fames, et gladius. » Quoniam ergo ait esse duo? Respondet Sanchez *primo*, esse duo, quia unum, puta famae, Iudeis configit in obsidione; alterum post obsidionem, excisa urbe, scilicet vastitas, et contritio et gladius. *Secundo*, respondet esse duo, quia unum fuit civitatis flagellum, scilicet, vastitas et contritio; alterum civium, scilicet famae et gladius. Sic et Forerius: *Vastitas*, inquit, et contritio, sunt unum idem, que flagellum; alterum vero, est famae et gladius, hec enim pro uno computantur. *Tertio*, Vatablus: Duo, inquit, posteriora duobus prioribus continentur. Ergo primum flagellum est vastitas, sive famae; alterum est contritio, sive gladius. Secundus sensu videtur maxime appositus contextui.

QUIS CONTRISTANTUR SUPER TE? — q. d. Tanta est tua afflictio, ut et tu, et videntes te stupeant, et pro stupore nec illi te possint consolari, nec tu ab eis consolationem ullam accipere: vehemens enim dolor stuporem sensibus et menti inducit, ut nihil, quantumvis letum et delectabile, sentiant aut capiant.

CONSOLATOR. — Hebraice jam est *consolator*, id est consolabor; sed videtur legendum *consolatorem* in etenach, id est *consolabitus*: ita enim vertunt quoque Septuaginta. *Mortem gustare, calicem mortis bibere*, que Syris quoque et Arribus et Persis usitate sunt. Cf. Calmetum, *Dissert.* ad *Isai.* xxxvii, 36.

20. FILII TUI PROJECTI SUNT. — Strati jacent in plateis et compitis, aut gladio confossi, aut potius

pre fame, macte, taoe animam agentes : hoc est enim Hebreum στή αλεφ. Idipsum est quod ait Jeremias Thren. vi. 5 : Qui nutritur in cœcis, amplexati sunt stercore : proserfum qui hostes Chaldei, eque ac Romani, domos combusserant, vel occuparant, ut cives cogenerant in platis dormire.

SICUT ORYX ILLAQUEATUS. — « Oryx » est animal unicorne et bisuleum, ait Aristoteles, lib. II Hist. animal. cap. i, et lib. III De Part. animal. cap. II; ali volunt esse urum, sive boven sylvestrem. Ita Gessnerus et Forcierius. Verum Procopius vult esse avem; sed hoc parum est probable. Melius Plinius, lib. II, xi, orygem ait esse Ἀσ्यπι την, qui bisuleum habet ungulam, et in exerto Cornicula contra stat intuendo, canque sternutando quasi adorat. Idem, lib. VIII, cap. iiii : « Sunt et oryges, ait, soli a quibusdam dicti, contrario pilo vestiti, et ad caput versus. Et Oppianus, Cyneget. lib. II, ita feram esse lacte coloris, habentem cornua vere, ferro et silice duriora, similia mucronibus, eaque venenata esse (i); his confusam, bellum audacem esse et savaram, non metuere venatores, nec canes, immo ne tauros, apros, pardos, leones, ursos; sed, cum eos videt irruentes, immotum stare, et capite inclinato invadentis aluum cornibus obliquiter perforare. Hinc Callixenus Rhodius apud Atheneum, et rem miram et inauditam narrat, quod Ptolemeus Philadelphus in pompa Alexandrina oryges subjugales dederit. Ita Delrio adego 789. Quocirca Marthas, lib. XIII, orygem ita depingit :

Mateinorum non ultima præda ferarum
Sagittis oix: constat quod multi morte canum.

Sensus est, q. d. Scut oryx ferum animal, cum canibus et venatoribus pugnans, fessum tandem que victum, capitur et illaqueatur, sieque illaqueatum et irexitum, mox occidendum, omnibus in platea spectandum, rorponit. Ita et cives Hierosolymae fossi, fradi, seruum confedi, et ab hoste undique cincti, ac quasi illaqueati jacuerunt in plateis mox morituri, aut jugulandi, fueruntque hostibus et transcurrentibus ludibrium. Alludit ad Titum, qui Hierosolymam, viasque omnes, ita subito obsecidit et cinxit, cum omnes Iudei et. ad Pascha conduxissent, ut instar miraculi fuerit, tan citat tantum urbem vallo et muro potuisse concludi: tunc enim Iudei fuerunt quasi oryx ab eo illaqueati. Ita Josephus, lib. VI Belli, cap. penult. Hæcque fuit causa, cur multi fame et focone luridi, ob tantam hominum multitudinem, examinec jacuerint in plateis.

Septuaginta pro scut oryx illaqueatus verum,

(i) οὐτὶς oryx nota animal quedam sylvestre a genore capreorum ac tananarum, que nomine Arabico γαζέλλα vocantur: pluribus ostendit Bochartus Hieroz. part. I, lib. III, cap. xxviii; qui et ibidem demonstravit ejusmodi animalia in Oriente etiamnum retibus capi.

(Resenauer.)

et insanus; et de Cleopatra dixit Poeta : « Fortuna dulci ebria. »

22. QUI PUGNABIT PRO POPULO SUO, — qui eum ab hostiis sepo vindicavit, ab iisque et a captiuitate liberare solet: futurum enim significat preteritum et presens more prophetic.

ECCE TULI DE MANI TUA CALICEM SOPORIS, etc. — Septuaginta pro soporis vertunt, ruinae; Symmachus et Theodosius, taveronis et commotionis; S. Cyrillus, insanabilis calamitate et infelicitate involvabili.

NON ADJICITS UT BIUS ILLUM ULTRA. — Hoc verum fuit in captivitate Babyloniae: quia nunquam amplius a Babylonis vastati sunt Iudei, nec ab aliis per longum tempus, puta per aliquot secula. Tamen non ultra sepe non ateruntur, sed longitudinem significat, puta tempus immemorabile, quod ultra vitam et memoriam hominis porrigitur. Verus fuit idipsum in vastitate Romana, et in Sione spirituali, id est Ecclesia: hec enim numerum ad statum pristinum erexit. Et de eadem S. Gregorius, hom. 31 in Evangelium : « Recta, sit, sed anima, cum superna desiderat, et nequum umbras fluet ad ima. Sed maligni spiritus cum habeant in sua rectitudine stare conspiciunt, per eam transire non possunt: transire namque eorum est imunda illa desideria spargere. Dicunt ergo: Incurvare, ut transseamus: quia si ipsa se ad ima appetenda non dejicit, contra hanc illorum perveritas nullatenus convalescit, et transire per eam nequeunt, quam contra se rigidam in superna intentione pertinescunt. Nos ergo viam malignis in nobis spiritibus damus, cum terrena concupiscentia, cum ad temporalia appetenda curvamur. Pudeat ergo terrena concupiscere, et dorsi membrum ascendentibus adversariis preberem. O curvae in terram mentes, et celestium inanes! o vienes anime! Audie Gentiles Senecam, epist. 42 : « Quemadmodum, inquit, radii solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt unde milituntur; sic animus magnus et sacer, et in hoc demissus ut propria divina nossemus, converseretur quidem nobiscum, sed heret origini sue. » Et epist. 8 : « Cogita in te prester animum nihil esse mirabile, cui magno nihil magnum est. » Parvus ergo est, qui ad hec infinita se infectat. Et epist. 65 : « Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in hominem animus, id est stet erectus, imperat regisque, et effectus, cupidines, humana omnia domita habeat ac subiecta. Aliam hujus loci tropologiam, de is qui invidient necessitatibus fratrum, vide apud S. Bernardum, serm. 4 ad Patres in Capitulo.

23. ET PONAM ILLUM IN MANU EORUM, QUI TE HUMILIAYERUNT. — Seilicet, dabo illum epotandum hostibus suis, puta tum Chaldeis, hi enim pariter vastabuntur a Cyro; tum Romanis, nam mox ab execilio Hierosolymæ autores illius, Flavii omnes, misero perierunt. Flavius enim Vespasianus pater statim eodem anno mortuus est; Tulus intra biennium sevissima morte interemptus, ponas luit; Domitianus, a suis cæsus, ita odio fuit, ut de eo sanai Poeta :

Regret cum Flavios orbem
Ultimus, et calvo serviri Roma Neroni.

Ita ex S. Hieronymo et Procopio Leo Castrius. Rursum, hostes Jerusalæm, id est Ecclesiæ fuerunt Nero, Decius, Diodelanus, Aurelianus, Licinius, etc., qui quam misere perierint, norunt omnes.

ET DIXERUNT ANIMETUE (id est tibi) : INCURVARE. — Solent enim victi a voritoribus calciari, iisque subinde dorsum incurvare, ut illi quasi scabellum insidente, vel insistant adscensuri equum. Sic Au-